

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 11 mars 1929 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en ny egnahemsorganisation.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 178, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen, beträffande egnahemsrörelsens organisation, ville hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till en ny organisation, tryggad av lag och ledd av samhället utan sammanblandning med den tekniska jordbruksvården samt byggd på rätt till effektivare individuell hjälp åt alla behövande.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för motionärens hemställan, får utskottet hänvisa till motionens innehåll.

Genom en till 1928 års riksdag avlåten proposition, nr 97, föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att godkänna en allmän omorganisation av den statsunderstödda egnahemsverksamheten efter vissa i propositionen angivna riktlinjer. Till grund för propositionen låg ett av 1925 års kolonisationsakkunniga avgivet enhälligt förslag i ämnet. Förslaget byggde i väsentliga delar på dåvarande egnahemsanordningar, därvid emellertid ifrågasattes reformering beträffande rörelsens lokala och centrala organisation i syfte att ernå efter nuvarande förhållanden bättre anpassade ekonomiskt organisatoriska anordningar för anskaffande och tillgodogörande av till jordbruks nybildning tjänlig jord, för underlättande av arrendefrilösning och för utveckling till större bärkraft av ofullständiga jordbruk.

Med anledning av propositionen väcktes inom riksdagens kamrar ett flertal motioner, bl. a. av herr *Lindhagen*.

Sålunda yrkade herr *Lindhagen* i motion nr 274 i första kammaren, att riksdagen ville besluta sådana ändringar och tillägg till Kungl. Maj:ts förslag, att egnahemsorganisationen finge en enhetlig socialt betonad läggning, att organisationen av de nya sociala uppgifterna skildes från organisationen av den tekniska jordbruksvården i riket, att organisationen i erforderlig mån kunde framträda såsom målsman för den svagare, oerfarna och hjälplösare parten samt att organisationen omlades i huvudsaklig anslutning till de av jordkommissionen ifrågasatta linjerna.

1928 års
riksdag.

Sammanatta andra lag- och jordbruksutskottet tillstyrkte i sitt utlåtande nr 2 i huvudsak det av Kungl. Maj:t avgivna förslaget.

Reservationer med olika avfattning anfördes av flera ledamöter. I en av reservationerna hemställdes, att riksdagen oavsett det provisorium, som kunde varda antaget, ville hos Kungl. Maj:t anhålla om nytt förslag skyndsammast möjligt, byggt på statens ledning av egnahemsrörelsen, organisationens frigörelse från hushållningssällskapen och deras tekniska jordbruksvård, effektiva skydd och hjälp för de svagare än då ifrågasattes samt en lagstiftning, som tillgodosåge möjligheter till en sådan framryckning.

Utskottets förslag godkändes av riksdagen, men den förestående reservationen vann däremot icke riksdagens bifall.

Den nya egnahemsorganisationen har börjat sin verksamhet den 1 juli 1928 i vad avser den centrala organisationen samt den 1 januari 1929 beträffande lokalorganisationerna.

Motioner vid innevarande års riksdag om ändringar i egnahemsorganisationen.

Utskottet vill vidare erinra om att vid innevarande års riksdag väckts två motioner om ändringar i den vid fjolårets riksdag beslutade egnahemsorganisationen.

Herr Osberg har nämligen föreslagit i motion nr 282 i andra kammaren, att riksdagen ville besluta sådan ändring i författningen angående statsunderstödd egnahemsbildning, att ett stadgande införes, att en av de tre ledamöter, som hushållningssällskapet utser i egnahemsnämnden, skall vara egnahemsåtagare.

Vidare hava herrar Sköld och Paulsen i en inom andra kammaren väckt motion, nr 287, hemställt bl. a., att den rätt att utse ledamöter i egnahemsnämnderna, som för närvarande tillkommer Kungl. Maj:t, måtte överflyttas på egnahemsstyrelsen.

Motionerna hava på hemställan av jordbruksutskottet avslagits av riksdagen.

Utskottet.

Såsom den ovan lämnade redogörelsen giver vid handen beslöts vid fjolårets riksdag en allmän omorganisation av den statsunderstödda egnahemsverksamheten. Vid övervägande av detta spörsmål tog riksdagen ställning till de önskemål, som äro uttryckta i den nu väckta motionen. Då utskottet icke har sig bekant några skäl, som böra föranleda riksdagen att i år frångå sin vid ärendets behandling under fjolåret intagna ståndpunkt i den nu föreliggande frågan, får utskottet hemställa,

att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 mars 1929.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman, von Sydow**, *Linder**, *Almkvist, Frändén, Thorberg** och *Lindhagen* samt fröken *Hesselgren**;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Skövde*, *Magnusson* i Kalmar, *Ros, Ödström**, *Johanson* i Hallagården*, *Jeppsson, Olovson* i Västerås och *Hedvall*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Linder, Thorberg, Lindhagen, Magnusson* i Kalmar och *Hedvall*, vilka hemställt om bifall till motionens yrkande.

Till stöd för detta yrkande har herr *Lindhagen* utöver motionens motivering ytterligare anfört:

»På sätt i motionen 177 utvecklats avslutades med år 1928 en av epokerna i den svenska jordfrågans historia. Efter årtiondens motstånd förmåddes den svenska statsmakten slutligen till den principförklaringen, att vissa återstående oavlåttligt bordlagda jordfrågor såsom bildande nya jordbruk, frilösning av arrendejordbruk och förbättring av ofullständiga jordbruk omsider skulle bliva föremål för praktisk verksamhet.

Emellertid tillsattes för ändamålet i sistone en kommitté, som på grund av sina instruktioner och sin sammansättning tog avstånd från de gamla liberala och socialdemokratiska linjerna och de tidigare jordkommissionernas uppfattning att den sociala jordfrågans framfärd borde byggas på en rättsordning. De olika synpunkter, som i sådant syfte framställt sig på de skilda spörsmålen, hade kort förut av jordkommissionen efter förmåga samvetsgrant diskuterats. Den senaste kommittén ägnade som sagt icke någon uppmärksamhet åt denna angelägenhet, åtminstone såvitt betänkandet utvisar. Kommittén inskränkte sig till att erinra om, att frågan om expropriationslagstiftning hade av regeringen blivit undantagen från kommitténs uppdrag. Däremot var för kommittén lämnat öppet att diskutera och söka förverkliga det gamla kravet, att de sociala jordfrågornas omvårdnad borde övertagas av samhället utan sammanblandning med den tekniska jordbruksvården.

Kommittén begagnade sig emellertid icke ens av denna möjlighet utan förordade ett förslag, byggt väsentligen på de gamla egnahemsanordningarna. Efter denna vägledning utformade även regeringen sin proposition och i brist på annan utredning från regeringsmakten gick förslaget igenom i riksdagen. Årtiondens bemödanden att få någon större effektivitet och rationalisering av egnahemsrörelsen kunde dock ej undgå att avkasta åtminstone något. Egnahemsrörelsen förbättrades på det sättet, att den dels principiellt utvidgades med ovannämnda tre ändamål, och dels erhöll en mera fristående ur jordbruksdepartementet utbruten styrelse. Staten fick vidare insätta två ledamöter i »hus-

hållningssällskapens egnahemsnämnder». Anslaget till egnahemsrörelsen ökades ock med en obetydlighet nämligen från 18 miljoner till 20 miljoner kronor, vilket bevisade att någon hänförelse för de nya uppgifterna knappast förelåg. Dessutom uttalades omsider den uppfattningen, att jordbruk borde tilltagas så stora, att en jordbrukarfamilj kunde livnära sig på detsamma.

Jordkommissionen har gjort en omfattande enquête i jordfrågan. Den uppmärksammades föga av den nya beredningen och blev därför tillika med utgifterna för densamma till föga nytta. Kommissionen hade bland annat sökt vinna upplysning om verkningarna utav den av staten understödda egnahemsrörelsen. Däröfver fanns nämligen ingen sammanfattande undersökning. Uti den av herr F. Sandberg utarbetade sammanfattningen av svaren förnämligast från kommunalnämnder heter det såsom ett totalomdöme från orterna »att den av staten understödda småbruksrörelsen i det stora hela är misslyckad.»

Till detta resultat togs sedan som sagt ingen hänsyn. I stället tillsattes förenämnda kommitté, vilken utan vidare synes ha utgått ifrån, att den statsunderstödda egnahemsrörelsen är i det väsentliga lyckad. På detta stridiga antagande bygger man sedan några mindre betydande förbättringar men låter i det stora hela allt fungera som förut. Man har således i huvudsak vid 1928 års avgöranden otillräckligt inlåtit sig på rörelsens tidigare misslyckanden. Jordkommissionens förslag exempelvis till en lagstiftning om rikets kolonisation har icke ens diskuterats med dess många omistliga detaljer och ligger således ännu, kan man säga, oprövad på regeringens bord.

Statsmakten betraktar således som obefintliga följande orsaker bland andra till det ovannämnda misslyckandet:

1) Det viktigaste synes nu vara »frivilligheten», sedan må det gå hur som helst. Denna har varit tillräcklig för egnahemsrörelsens hittillsvarande jordbruksverksamhet att medverka till salubjudna större jordbruksegendoms uppdelning till egnahem eller låneunderstöd vid frivilligt inköp av någon enskild mindre egendom. Därvid har man i följd av frivilligheten nödgats att stanna. Men nu gäller det ju att gå vidare.

Hur skall något rationellt kunna uträttas av en maktlös jordsökare och en maktlös stat, som nalkas den stora jordägaren som en tiggare för att utbedja sig hans gunst och nåd? Det är ju icke meningen att vara obillig, ersättning skall givas och annan skälig hänsyn tagas. Men trots detta är en jordägare väl icke mera än en människa och i vår materialistiska tid är han lika litet som vi andra någon övermänniska. Befinner han sig i aktieägarens skepnad är han oftast tämligen ohjälpligt en naken produkt av konjunkturerna.

Hur skall man inför en sådan ödesbestämd maktutövare kunna i alla erforderliga fall komma över den erforderliga odlade eller odlingsbara jorden och den tillbörliga skogstilldelningen och göra det i hemorten, vilket är det viktigaste? Hur skall det kunna ske på den behöfliga tidpunkten, i den vederbörliga trakten, till den erforderliga beskaffenheten, i den behöfliga omfattningen och för det skäliga priset genom bönhörelse från makten, som har motstridiga intressen? Hur skall man överhuvud taget kunna hjälpa en arbetslös jordsökare eller en frihetsälskande arrendator, om allenast slumpen, här och var

utskiftad av makten över jorden, skänker allenast några av dem möjligheter och ofta, kanske oftast blott ett minimum av möjligheter?

2) De jordsökande äro också av 1928 års sammanstörtande fortfarande för sina personer överlämnade till frivilligheten i högsta grad. De få själva reda sig med författningar och realiteterna bäst de kunna på egen hand och på egen bekostnad. Först, då det gäller att erhålla ett lån, äger egnahemsorganisationen intressera sig i förehavandet, i den mån anvisade medel räcka till. På denna ordning stupa väl otaliga behövande och i all synnerhet de mindre bemedlade.

3) Staten måste därför uppträda såsom målsman för den svagare. Endast en rättsordning tryggad genom lag kan rymma all den omtanke, som erfordras. Det kräves vakthållning om omistliga rättigheter och förpliktelser. Den jordsökandes ställning blir en helt annan, om honom tillägges rätt till jorden i stället för den nuvarande välgörenhetens ordnande.

4) Ett gammalt önskemål är, att rörelsen skall drivas direkt på statens risk. Den blir icke stor. Men lägges den såsom nu på hushållningssällskapen, måste dessa bliva försiktiga och utestänga mindre bemedlade.

5) Lånerörelsen blir således av flera skäl inriktad på att hjälpa företrädesvis dem, som själva kunna bidra med kontanta tillgångar. Det lär anses att i medeltal detta bidrag bör uppgå till inemot 5,000 kr. Motionsvis föreslogs förra året att söka avhjälpa detta missförhållande från ett håll genom arrendeupplåtelse och från ett annat genom tillräcklig subvention. Det sammansatta utskottet betonade särskilt den förra utvägen förmodligen såsom den billigaste, ehuru den väl uppenbarligen är utsiktslös. Andra utvägar skulle dock också få undersökas. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Sedan kom den nya egnahemsstyrelsen till regeringen med ett enhälligt förslag om arrendeupplåtelser till lantarbetare. Det har betonats såsom en förtjänst i förslaget, att det givetvis var grundat endast på »frivillighet» från jordägarens sida. I trontalet bebådades framläggande av egnahemsstyrelsens förslag. Förslaget har sedan skarpt kritiserats av Svenska lantarbetarförbundets styrelse. Även den nuvarande regeringen lär funnit denna produkt av den nya reformen vara oantaglig. Trontalets löfte blir således inhiberat. Den nya egnahemsstyrelsens enhälliga förslag till regeringen att genom lagförklaring eller lagändring i visst fall rubba något på förbudslagen till bolagens förmån lär icke heller bli föremål för regeringsproposition, utan det synes få stanna vid att förslaget väckt en viss förvåning. Den gamla hushållningssällskapens regim över egnahemsrörelsen synes ha ett visst grepp över den nya egnahemsstyrelsen. »Frivilligheten» måste vara även dess grundsyn och sedan får det väl som sagt gå hur som helst.

6) Vart man vänder sig äventyras följaktligen framfärden också av brist på ett maktmedel emot frivillighetens obstruktioner. Detta maktmedel är expropriationsrätt, som möjliggör rimliga överenskommelser. En dylik utväg får emellertid, menar man, icke under några förhållanden ifrågakomma. Frivilligheten ensam får triumfera. Skogsägarna säga öppet ifrån, att husbehovsskog vilja de ej släppa till och i varje fall icke god skog utan således det minsta och

sämsta möjliga. Men även denna svårighet hoppas man få löst genom »frivillighet».

7) Fortfarande är egnahemsrörelsen även formellt förankrad hos hushållningssällskapen. Dessa hava alltid varit frivillighetens förespråkare och motståndare till en rättsordning. Den oundgängliga organisatoriska särskillnaden mellan den sociala jordfrågan och den tekniska jordbruksvården är fortfarande ställd på framtiden. Sällskapens egnahemsnämnder och i varje fall deras majoriteter äro sammansatta huvudsakligen såsom förut, och någon som helst representation för de jordsökande förekommer icke.

Utskottet »har icke sig bekant några skäl», som böra föranleda riksdagen att frångå sin förra året intagna ståndpunkt. Med de ovannämnda skälen och flera till har utskottet dock även i år fått rikligen göra bekantskap. Det korta skälet för avslag betyder således, att de ovannämnda synpunkterna ej förtjäna något avseende och icke ens behöva diskuteras. Detta ådagalägger återigen med en frigörande klarhet att här gälla icke några skäl. Besittningen av jorden med dess makt över människor och naturens rikedomar är det ömtåligaste ämnet av alla. Vi stå helt enkelt inför ett ganska ohöjlt utslag av klasskampen.»

2) av herr *Olovson* i Västerås, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Utskottet finner det önskvärt, att egnahemsverksamheten helt frigöres från hushållningssällskapen. Enligt utskottets mening bör den framtida egnahemsorganisationen icke vara sammankopplad med någon sidoordnad organisation, utan vara så anordnad, att något organ för det allmänna i allt har det avgörande inflytandet över verksamheten. Givet är, att egnahemsorganisationen skall stå under statens ledning och kontroll, men det torde måhända vara ändamålsenligt att knyta den lokala organisationen även vid landstingen, varigenom de lokala intressena kunde bliva bevakade. Möjligt är ju dock, att den lokala organisationen kan på annat och för det allmänna fullt betryggande sätt anordnas.

Under hänvisning härtill får utskottet hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till ny, från hushållningssällskapen frigjord lokal organisation för egnahemsverksamheten.»